

VIRTUAALIKOULU MATKAILUALAN PERUSTUTKINTOON

Risto Suomela

**Kehittämishankeraportti
Kesäkuu 2006**

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä(t) Suomela, Risto	Julkaisun laji Kehittämishankeraportti	
	Sivumäärä 13	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen _____saakka	
Työn nimi Virtuaalikoulu matkailun perustutkintoon		
Koulutusohjelma Ammatillinen opettajakorkeakoulu,		
Työn ohjaaja(t) Vuortama-Räsänen, Marja		
Toimeksiantaja(t)		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Länsi-Lapin ammatti-instituutti on mukana Lapin matkailualan oppilaitosten ”Virtuaalikoulu matkailualan perustutkintoon” –kehityshankkeessa. Tavoitteena on luoda opiskelijoille mahdollisuuksia suorittaa matkailualan perustutkintoon kuuluvia opintokokonaisuuksia sähköisen tietoverkon avulla. Jotta opetukseen saataisiin mielekkyyttä ja kiinnostavuutta, eri opetusmenetelmiä on syytä kehittää ja käyttää tutkintoon kuuluvien asioiden käsittelyssä. Tämän kehityshankkeen konkreettisena tavoitteena on saada aikaan Moodle –oppimisympäristössä suoritettavia opintokokonaisuuksia. Ensimmäisessä vaiheessa tavoitteena on yhden 2 ov:n laajuisen opintokokonaisuuden laatiminen verkko-opetukseen sopivaksi. Valitsemani opintokokonaisuus on osa matkailun ohjelmapalvelujen turvallisuuteen liittyviä opintoja. Sähköisessä tietoverkossa opiskelu edellyttää opiskelijalta itsekuria ja valmiuksia toimia sähköisessä oppimisverkossa. Opettajalta, tai oppimisen ohjaajalta, sähköisessä tietoverkossa ohjaaminen edellyttää tekniikan osaamista, ja riittävää aikaresurssia. Kehittämishanke osoitti, että verkkokurssia ei ole järkevää toteuttaa niin, että verkkokurssia ohjaavalla henkilöllä on samanaikaisesti hoidettavanaan jokin toinen, ns. normaalilla opetusmenetelmällä toteutettava kurssi. Verkko-opiskeluun osallistuvien opiskelijoiden ohjaaminen verkossa vaatii aivan yhtä paljon aikaa kuin tavallinen luokkaopetuskin.</p>		
Avainsanat (asiasanat) ammattillinen koulutus, virtuaalikoulut, verkko-opetus, matkailukoulutus		
Muut tiedot Verkko-opetusmateriaali löytyy osoitteesta moodle.llai.fi/palvelu		

Author(s) Risto Suomela	Type of Publication Development project report	
Pages 13	Language finnish	
Confidential ☐ Until _____		
Title Virtual school of Tourism Section		
Degree Programme		
Tutor(s) Vuortama-Räsänen, Marja		
Assigned by		
Abstract <p>West Lapland Vocational Institute is a one part of project called “Virtual school of Tourism Section” in Lapland. The target is to create possibilities for students to study with network in tourism section. This network studies are one part of security of tourism activity services.</p>		
Keywords network studies, vocational studies, tourism studies		
Miscellaneous		

Sisällys

1. Perustelut ja tavoitteet	5
2. Teoreettiset lähtökohdat	6
3. Verkko-oppiminen ja opetus verkossa	8
4. Toteutus ja tulokset	14
5. Arviointi	16
Lähteet	17

1. Perustelut ja tavoitteet

Länsi-Lapin ammatti-instituutti on mukana Lapin matkailualan oppilaitosten ”Virtuaalikoulu matkailualan perustutkintoon” –kehityshankkeessa. Hankkeessa ovat mukana lisäksi Kemijärven ammattiopisto, Kemi-Tornion ammattiopisto, Levi-instituutti, Rovaniemen palvelualojen oppilaitos, Saamelaisalueen koulutuskeskus ja Sodankylän ammatti-instituutti. Kehitämme matkailualan perustutkintoa varten verkossa tapahtuvaa opetusta. Tavoitteenamme on luoda opiskelijoille mahdollisuuksia suorittaa matkailualan perustutkintoon kuuluvia opintokokonaisuuksia sähköisen tietoverkon avulla. Haluamme erityisesti lisätä opiskelijoiden mahdollisuuksia suorittaa tutkintoon kuuluvia valinnaisia opintoja. Kehitämme myös mahdollisuuksia suorittaa matkailualan perustutkintoon kuuluvia opintoja riippumatta opiskelijan sijaintipaikasta. Näin pyrimme vastaamaan yhdellä tavalla opiskelijoiden vähenevään kokonaismäärään.

Olen itse hyvin innostunut tietotekniikan sovellusten kehittämisestä opetuskäyttöön. Olen huomannut, että joidenkin laajempiin opintokokonaisuuksiin sisältyy asioita, joiden opettaminen normaalina luokkaopetuksena on varsin haasteellista. Jotta opetukseen saataisiin mielekkyyttä ja kiinnostavuutta, eri opetusmenetelmiä on syytä kehittää ja käyttää tutkintoon kuuluvien asioiden käsittelyssä. Koska opiskelijat kykenevät erinomaisen hyvin hankkimaan tietoa ilman opettajaakin, tätä voidaan mainiosti hyödyntää juuri sellaisten asioiden selvittämisessä, jotka pelkästään opettajan opettamana olisivat työläitä, kuivia ja tylsiä. Näin luokkaopetustilanteita voidaan käyttää enemmän asioista keskusteluun ja erilaisten käytännön harjoitusten tekemiseen. Tämän kehityshankkeen konkreettisenä tavoitteena on saada aikaan Moodle –oppimisympäristössä suoritettavia opintokokonaisuuksia. Kun oppimisympäristö saadaan toimivaksi, verkossa olevat kurssit ovat kaikkien Lapin eri oppilaitoksissa matkailun perustutkintoa suorittavien tavoitettavissa. Ensimmäisessä vaiheessa tavoitteena on yhden 2 ov:n laajuisen opintokokonaisuuden laatiminen verkko-opetukseen sopivaksi. Valitsemani opintokokonaisuus liittyy matkailun ohjelmapalvelujen turvallisuuteen, ja on osa kurssia ”Tuoteturvallisuus ja ympäristö”. Erityisesti tuoteturvallisuusasioiden käsittelyyn liittyy useisiin lakiteksteihin sekä erilaisiin matkailun ohjelmapalvelujen tuottamista sääteleviin ohjeisiin perehtymistä. Olen aikaisemmin yrittänyt löytää hyviä tapoja käydä läpi tämä asiakokonaisuus niin, että oppilaat jaksavat olla kiinnostuneita asiasta, ja että kaikki opiskelijat saavat riittävät tiedot aiheesta ilman, että jokaisen on kuunneltava luentoa ja kirjoitettava kätensä kipeiksi. Ryhmätyö, jossa kukin ryhmä perehtyy yhteen lakiin ja laatii koosteen, joka monistetaan koko luokalle, on osoittautunut suhteellisen toimivaksi tavaksi. Samoin

toimivaksi tavaksi on osoittautunut käsittelytapa, joka niin ikään on ryhmätyötä, mutta jossa jokainen ryhmä laatii valitsemastaan laista taulun luokan seinälle. Koska opiskelijoiden luovuutta ei ole rajoitettu, tuloksena on ollut vaihtelevan tasoisia esityksiä, mutta joista kaikista on toki selvinnyt käsiteltyjen lakitekstien oleellisin sisältö, eli miksi kyseiset lait on kirjoitettu, ja mitä niillä halutaan säädellä, kieltää tai turvata. Nyt haluan kokeilla jotakin uutta tapaa käsitellä asiaa. Koska tietotekniikka on kehittynyt vaiheeseen, missä koulutukseen kuuluvia asioita voidaan käydä läpi myös sähköisessä tietoverkossa, ja koska myös kaikilla opiskelijoilla on mahdollisuus käyttää sähköistä tietoverkkoa joko kotonaan tai oppilaitoksessa, haluan monipuolistaa asioiden käsittelyä. Sähköisessä tietoverkossa opiskelu edellyttää opiskelijalta itseuria ja valmiuksia toimia sähköisessä oppimisverkossa. Opettajalta, tai oppimisen ohjaajalta, sähköisessä tietoverkossa ohjaaminen edellyttää tekniikan osaamista, ja riittävää aikaresurssia. Oma merkittävä sysäys nimenomaan tähän kehityshankkeeseen on tullut oppilaitoksemme johdosta käsin. Oppilaitoksemme haluaa selkeästi olla mukana luomassa uusia tapoja suorittaa opintoja, ja nimenomaan kehittämällä sähköistä viestintää sekä tietotekniikan sovelluksia opetuksessa.

2. Teoreettiset lähtökohdat

Joulukuussa 1998 opetusministeriö asetti työryhmän valmistelemaan ehdotusta koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategiaksi vuosille 2000 – 2004. Strategiassa määritellään tavoite vuodelle 2004 ja kuvaillaan koulutuksen ja tutkimuksen tulevaisuudennäkymiä Suomessa seuraavasti: ”Vuoteen 2004 mennessä Suomi on maailman kärkimaiden joukossa oleva osaamis- ja vuorovaikutusyhteiskunta. Menestys perustuu kansalaisten tasa-arvoiseen mahdollisuuteen opiskella ja kehittää osaamistaan ja käyttää laajasti tietovarantoja ja koulutuspalveluja. Tasokas, eettisesti ja taloudellisesti kestävä verkostopohjainen opetuksen ja tutkimuksen toimintatapa on vakiintunut.” (Opetusministeriö 1999a).

Opetusministeriöllä on tavoitteena myös opetushenkilöstön kouluttaminen tieto- ja viestintätekniikan käytön tehostamiseksi opetuksessa. Opetusministeriön työryhmä on määritellyt opetushenkilöstölle keskeiset perustaidot tieto- ja viestintätekniikan hyödyntämiseksi sekä opetuksen tehostamiseksi kolmiportaisena koulutusprosessina (OPE.FI). Työryhmä edellyttää, että jokainen opettaja hallitsee tietotekniikan perustaidot, kuten tietokoneen tavallisimpien ohjelmasovellusten hallinta, internetselaimen käyttötaito sekä sähköpostin perusominaisuuksien hallinta. Lisäksi työryhmä edellyttää, että puolet opetushenkilöstöstä hallitsee tieto- ja

viestintätekniiikan opetuskäytön sovelluksia, tuntee oman opetuksen sisältöalueen digitaalista oppimateriaalia ja oppimateriaalin tuottamisen periaatteita. Työryhmä edellyttää myös, että noin 10 prosenttia opetushenkilöstöstä hallitsee tieto- ja viestintätekniiikan opetuskäytön erityissovelluksia, kuten kuvankäsittely, etäopiskeluvälineiden laaja tuntemus ja käyttö, taito opastaa toisia opettajia tieto- ja viestintätekniiikan käytössä sekä vahva alan pedagoginen käyttötaito. (Opetusministeriö 1999b)

Opetusministeriön käynnistämän virtuaalikouluhankkeen tarkoituksena on luoda mahdollisuuksia monimuotoisen tieto- ja viestintätekniiikan käytön soveltamiseen etä- ja lähiopetuksessa. Hankkeessa luodaan kehittämisverkostoja, jotka välittävät korkealaatuisia verkkokoulupalveluja ja opetusmateriaalia. (Koli & Kylämä 2000, 8). Virtuaalikoulun tavoitteena on kehittää ja monipuolistaa oppilaitosten ja elinkeinoelämän sekä muun yhteiskunnan yhteistoimintaa, ja tutkia sekä kehittää verkkopedagogiikkaa. (ibid.). Virtuaalikoulun ydin on portaali, joka tarjoaa erilaisia opiskelumuotoja, kursseja ja opiskelumateriaalia myös lähiopetuksen monipuolistamiseen ja kehittämiseen.

Uudet oppimismenetelmät perustuvat oppijoiden yhteistoiminnalliseen tai yhteisölliseen oppimiseen. Yhteistoiminnallinen oppiminen on vuorovaikutusta oppijoiden välillä, johon sisältyy keskustelua muiden oppijoiden kanssa, materiaalin jakamista ja toisten auttamista. Perusajatuksena on se, että oppijat ovat oman oppimisensa lisäksi vastuussa muiden oppimisesta auttamalla heitä tavoitteiden saavuttamisessa. Verkko-opetus antaa mahdollisuuden aktiiviseen ryhmäosallistumiseen ja vuorovaikutukseen, mutta ei takaa sitä. Erityisesti verkko-opetus auttaa niitä opiskelijoita, jotka normaalissa luokkaopetuksessa ovat hiljaisia, ja jotka tarvitsevat hieman enemmän aikaa mielipiteidensä ja vastaustensa muotoiluun. Yhteisöllisessä oppimisessä oppimisprosessi on tavoitteita ja lopputulosta tärkeämpää. Kysymys on siitä, että ryhmä opiskelijoita pyrkii ymmärtämään ja selittämään jotakin ilmiötä. Toiminnassa on keskeistä laajemmassa yhteydessä tapahtuva tiedonmuodostus, jossa erilaisia käsityksiä, selityksiä ja argumentteja vertaillaan julkisesti ja kriittisesti. Tieto rakentuu sosiaalisen vuorovaikutuksen avulla. (Koli & Kylämä 2000, 22).

Verkko-oppimisympäristöt, kuten Moodle, tukevat erityisesti etä- ja monimuoto-opetusta. Ne mahdollistavat opiskelijan opiskelun ajasta ja paikasta riippumatta, ja lisäksi mahdollistavat sellaisten kurssien ja opintokokonaisuuksien toteuttamisen, joiden toteutuminen esimerkiksi vähäisen opiskelijamäärän vuoksi ei olisi mahdollista. Usein verkko-oppimisympäristöt on

toteutettu internetpohjalle, ja ne rakentuvat erilaisista hyperteksteistä, linkeistä materiaaliin ja tehtäviin sekä vuorovaikutuskanavista, kuten keskustelu- ja chat –palstoista. Verkko-oppimisympäristöjen kehittymisen vuoksi opettajan työ on laajentunut normaalista luokkaopetuksesta sähköisessä tietoverkossa tapahtuvaan opetukseen ja oppimisen ohjaamiseen. Tämä edellyttää opettajalta valmiuksia tieto- ja viestintätekniikan sovellusten käyttöön, mutta myös kykyä ohjata oppimisprosesseja, joihin sisältyy tiedonhankintaa, tiedonkäsittelyä ja tiedon tuottamista. Verkko-oppimisympäristöt eivät sellaisenaan takaa oppimista, mutta ne mahdollistavat yhteistoiminnallisen ja yhteisöllisen oppimisen ryhmässä riippumatta siitä, missä ryhmän jäsenet fyysisesti ovat. Uusi opetuksen tekniikka ei automaattisesti takaa avointa ja joustavaa oppimisympäristöä, mutta antaa hyvät mahdollisuudet toteuttaa pedagogisesti hyvän oppimisen ja oppimisen ohjaamisen periaatteita. (Koli & Kylämä 2000, 26 – 27).

3. Verkko-oppiminen ja opetus verkossa

Kun mainitaan sana ”verkko-opetus” tai ”verkossa tapahtuva opetus”, voidaan sillä tarkoittaa itse asiassa useampaa asiaa. Sanan merkitys voi tarkoittaa joko lähiopetusta, missä sähköiset tietoverkot ovat oppimisen ja opettamisen tukena, tai kyseinen asia voi tarkoittaa monimuoto-opetusta, mikä tapahtuu sähköisen tietoverkon avulla. Tässä verkko-opetuksen mallissa merkittävä osa opetusmateriaalista ja oppimiseen liittyvistä tehtävistä on sähköisessä tietoverkossa esimerkiksi jollakin verkko-oppimisalustalla. Verkko-opetus voi tarkoittaa myös täysin itsenäistä opiskelua sähköisen tietoverkon avulla. Tässä mallissa koko opetettava kokonaisuus kaikkine oppimismateriaaleineen ja tehtävineen sekä oppimisen testaamisineen on verkossa, eikä oppija välttämättä tapaa ohjaajaa tai opiskelijatovereitaan lainkaan henkilökohtaisesti koko suoritettavan opintokokonaisuuden aikana. Oma verkkokurssini ”Tuoteturvallisuus ja ympäristö” on toteutettu monimuoto-opetuksena, eli verkossa oleva materiaali ja tehtävät sekä keskustelupalstat keskustelua ohjaavine kysymyksineen ovat osa laajempaa opittavaa kokonaisuutta, johon sisältyy myös merkittävä määrä kontaktiopetusta sekä erilaisia harjoitustöitä. Laatimani verkkokurssi perustuu konstruktiviseen oppimiseen, sillä kurssin tehtävät tukevat koko kyseisen opintokokonaisuuden suorittamista ja siten toimivat tiedollisena perustana kurssin harjoituksille sekä muulle kontaktiopetukselle. ”Tuoteturvallisuus ja ympäristö” –verkkokurssi noudattaa myös tutkivan oppimisen periaatteita, sillä kurssiin sisältyy keskustelupalstoja, joissa opiskelijoiden on pohdittava ja työstettävä ajatuksiaan aiheeseen johdattelevien kysymysten avulla. Keskustelujen aiheet on lisäksi liitetty opiskelijoille tuttuihin työympäristöihin, eli niihin matkailualan yrityksiin, joissa

opiskelijat ovat olleet työssäoppimassa. Näin opiskelijat joutuvat pohtimaan tehtäviä todellisten yritysten toimintaympäristöjen avulla. Keskustelu palstoilla on toki vapaata, mutta keskustelun ohjaamiseksi oikeaan suuntaan keskustelupalstan alussa on muutamia aihetta tarkentavia ja keskustelua herätteleviä väitteitä ja kysymyksiä, joiden on tarkoitus saattaa keskustelu alkuun. Kun opetus toteutetaan monimuoto-opetuksena verkossa, opiskelijoiden ei ole välttämätöntä olla fyysisesti samalla paikkakunnalla samaan aikaan, mikä tukee tämän kehittämishankkeen laajempaa merkitystä, eli ”Tuoteturvallisuus ja ympäristö” –verkkokurssin olemista osa Lapin verkkokoulua.

Kallialan mukaan opetuksen siirtäminen verkkoon edellyttää toimivia vuorovaikutuksen mahdollisuuksia, kuten sähköpostia, keskusteluryhmiä, mahdollisesti chat –ryhmiä sekä videoneuvottelumahdollisuuksia (Kalliala 2002, 24). Tällä on suuri merkitys erityisesti silloin, kun verkko-opetus toteutetaan monimuoto-opetuksena, kuten laatimallani verkkokurssilla. Mikäli verkko-opetuksen halutaan olevan interaktiivisuudeltaan lähellä normaalia luokkaopetusta, erityisesti keskustelu- ja chat –palstojen käyttö on tärkeää. Tämä tietysti edellyttää, että sekä opiskelijoilla että ohjaajalla on riittävät taidot ja tekniset valmiudet tällaiseen toimintaan. Chat –palstaa opettaja voi hyödyntää kuten tavallista luokkatilannekeskusteluakin. Erilaista tässä on se, että chat –palstalla oleminen on sovittava erikseen, eli ohjaajan on ilmoitettava opiskelijoille, milloin chat –palsta on auki. Tässä on hyvä käyttää ”vakiintuneen käytännön periaatetta”, eli kurssin alussa sovitaan koko kurssin ajan voimassa oleva chat –aika, esimerkiksi maanantaina, ja keskiviikkona klo 14 – 15. Tällöin kaikki kurssilla olevat oppivat muistamaan asian, eikä kenenkään tarvitse jatkuvasti kysellä, milloin opettajalta voi saada neuvoja. Chat –palstan käytöllä on myös se hyvä puoli, että opettaja ei ole kyseisessä tilassa välttämättä ainoa neuvonantaja vaan hyviä ajatuksia ja arvokkaita kommentteja voi tulla keneltä hyvänsä. Luonnollisesti opiskelijoille on kerrottava, että ohjausta voi saada myös muulla tavoin, kuten sähköpostilla tai henkilökohtaisesti kysymällä. Eihän opettaja henkilönä minnekään katoa, vaikka kurssi toteutetaankin sähköisessä tietoverkossa. Verkkokurssin keskustelupalsta toimii myös ohjauksen välineenä, mutta hieman toisella tavalla. Keskustelupalsta on aina auki, eli kuka tahansa voi milloin tahansa kirjoittaa kommenttejaan ja kertoa mielipiteistään sekä käydä lukemassa, mitä muut kurssilla olevat tai opettaja on kirjoittanut. Keskustelupalstan käyttö ei siis vaadi etukäteen sovittuja tapaamisaikoja, mutta kurssin etenemisen kannalta saattaa olla järkevää sopia, että kaikki kurssilla olevat käyvät keskustelua keskustelupalstoilla ja että jokainen kurssilla oleva käy palstalla jonakin sovittuna aikana, esimerkiksi joka viikon tiistaina. Opettajan oman toiminnan kannalta on järkevää sopia myös siitä, milloin opettaja lukee keskustelupalstaa ja kommentoi siellä esiin tulleita asioita. Tällä

on merkitystä ensinnäkin siksi, ettei opettaja kuormita itseään liikaa ja toiseksi siksi, että opiskelijat tietävät, milloin heidän ainakin kannattaa keskustelupalstalla vieraila.

Käyttämälläni Moodle –verkko-opetusalustalla on lisäksi ryhmätyömahdollisuus, josta alustalla käytetään nimeä ”wiki”. Sana tulee hawajin kielestä ja tarkoittaa hyvin nopeaa. Verkko-opetusalustan ”wiki” toiminnon avulla opiskelijat voivat tehdä ryhmätyötä, eli muuttaa, täydentää tai poistaa toisten laatimaa tekstiä samassa työtilassa ilman, että tuotettua materiaalia tarvitsee tallentaa ja siirtää johonkin toiseen työasemaan tai lähettää sähköpostina toisten kommentoitavaksi. Olen käyttänyt ”wikiä” verkkokurssillani sen ympäristöasioihin liittyvässä osassa. Laatimassani tehtävässä opiskelijoiden on ideoitava ryhmässä jollekin, mieluiten opiskelijoille tutulle, paikkakunnalle sijoitettu luontoa ja ympäristöä säästävä, kestävä kehityksen periaatteita noudattava matkailutuote. Verkko-opetukseen liitettävä ryhmätyömahdollisuus lisää kurssin interaktiivisuutta ja yhteisöllistä oppimista, koska tehtävään ei ole valmista ratkaisua vaan ainoastaan ongelma, jonka opiskelijat joutuvat ratkaisemaan. Ryhmätyön tekemiseen liittyy toki materiaalia, johon opiskelijoilla on mahdollisuus verkossa tutustua, ja jonka perusteella he voivat tehtävää ratkoa. Oleellista tässä tehtävässä on, että opiskelijat tuottavat ryhmänä ratkaisun heille esitettyyn ongelmaan, eikä mitään valmista ratkaisumallia ole.

Opiskelijoiden näkökulmasta verkko-opiskelu on toisella tavalla haasteellinen kuin luokassa opiskelu. Luokassa opiskelija voi olla fyysisesti läsnä, mutta henkisesti jossakin muualla, eikä opettaja välttämättä aina huomaa asiaa. Luokassa aktiiviset ja ulospäin suuntautuneet opiskelijat pääsevät esiin, kun luokan hiljaiset voivat osoittaa osaamistaan ainoastaan tentissä. Verkko-opetuksessa on hyvää se, että myös nämä luokan hiljaiset voivat tuoda esiin osaamistaan ja ajatuksiaan, koska muut eivät ole häiritsemässä ajattelua eikä tarvitse pelätä, että sanoo jotenkin väärin. Luokassa oleminenhan on joka tapauksessa eräänlainen esiintymistilanne eikä esiintyminen julkisesti ole kaikille kovin helppoa. Verkossa kommentointiin liittyy vielä se myönteinen asia, että siinä tilassa on aikaa miettiä, mitä kirjoittaa. Luokkatilanteessa saattaa olla hitaita opiskelijoita, jotka eivät ehdi liittyä mukaan keskusteluun, koska keskustelu joissakin tapauksissa etenee varsin nopeasti. Olen tosin huomannut, ettei keskustelu luokassa kovinkaan usein etene vilkkaasti vaan mieluummin verkkaisesti. Ehkä tämä johtuu siitä, että erilaisten syy-yhteyksien oivaltaminen vie oman aikansa, ja koska käsiteltävät asiat ovat opiskelijoille usein täysin uusia, näitä oivalluksia ei tällaisessa luokkatilanteessa kovin usein synny. Jotta verkko-opiskelu yleensä olisi opiskelijan kannalta tuloksellista, hänen on osattava säädellä ajankäyttöään, hänen on oltava vastuullinen omasta oppimisestaan, hänen on oltava yhteistyökykyinen, osattava lukea sähköisessä tietoverkossa

olevaa aineistoa sekä oppimisolustalla olevaa materiaalia, hänen on kyettävä vuorovaikutukseen monella tavalla, ja lisäksi hänen on hallittava riittävän hyvin käytössä oleva tekniikka. Kalliala huomauttaa, että ”Verkko-opiskelu on ja ei ole ajasta riippumatonta” (Kalliala 2002, 35). Hän tarkoittaa sitä, että toisaalta verkko-opiskelu on ajasta riippumatonta, koska ei tarvitse opiskella tiettyyn kellonaikaan ja tiettyinä päivinä, mutta toisaalta se ei ole ajasta riippumatonta, koska ei mikään verkkokurssikaan jatku ikuisesti, ja myös verkkokurssiin sisältyy harjoituksia ja erilaisia tehtäviä, jotka on palautettava tiettyyn päivään mennessä. Verkko-opiskelijan on ymmärrettävä, että mikäli hän aikoo suoriutua verkkokurssistaan kunnialla, hänen on tehtävä työtä säännöllisesti vaikka sitä ei kukaan valvokaan, kuten luokkaopetuksessa. Verkossa tapahtuva opiskelu edellyttää opiskelijoilta yhteistyökykyä erityisesti ryhmätöiden tekemisessä. Ryhmätyössä ei riitä, että työ jaetaan ryhmän jäsenten kesken osiin, ja kukin ryhmäläinen tekee oman osuutensa, vaan tarvitaan yhteistä keskustelua ja asioiden pohtimista, jotta saadaan aikaan ryhmätyön tulos. Verkkokurssin suorittaminen edellyttää opiskelijalta myös kyvykkyyttä lukea mediaa, eli hänen on kyettävä poimimaan kaikesta tietotulvasta oleellinen ja tarkasteltava kriittisesti myös asiaan liittyvää tietoa. Kirjoissa oleva tieto on moneen kertaan tarkastettua, ja siten varsin luotettavaa ja turvallista, mutta sähköisestä tietoverkosta puuttuu kirjoitetun tekstin oikeellisuuden tarkistus. Kukaan ei toisin sanoen juuri mitenkään valvo, mitä asioita verkkoon kirjoitetaan lukuun ottamatta esimerkiksi joitakin poliittisten ääriainesten ylläpitämiä sivustoja, joissa voi esiintyä rasistisia kannanottoja tai kehoituksia väkivaltaiseen toimintaan jotakin kansanryhmää kohtaan. Kriittisen medialukutaidon lisäksi verkko-opiskelija tarvitsee ehdottomasti kirjoitustaitoa. Toki me kaikki osaamme kirjoittaa, mutta tässä tarkoitan kirjoitustaitoa siinä merkityksessä, että opiskelija kykenee ilmaisemaan itseään ja ajatuksiaan selkeästi kirjoittamalla. Suorassa henkilökohtaisessa kanssakäymisessä puhetta voidaan täsmentää ilmeillä, äänenpainon muutoksilla, ja asiaa voidaan havainnollistaa muuten, mutta kirjallisessa ilmaisussa näitä keinoja ei ole. Chat –palstalla voidaan käyttää erilaisia hymiöitä, joilla kirjoitetun sanoman sisältöä voidaan selventää, mutta muussa kirjallisessa ilmaisussa asiat on osattava tuoda esiin selkeästi ja ymmärrettävästi ilman muita apuvälineitä. Verkossa toimiminen edellyttää opiskelijalta verkkovuorovaikutustaitoa. Kalliala (2002, 42) muistuttaa, että vuorovaikutus on viestin välittämistä, vastaanottamista ja viestiin reagoitua. Hän korostaa, että lähettäjän on laadittava viesti niin, että vastaanottaja ymmärtää sen, ja vastaanottajan on mahdollisuksiensa mukaan vastattava siihen (Kalliala 2002, 42). Viestinnän onnistumisen yksi edellytys yleensäkin on, että viestin lähettäjä ja sanoma tunnistetaan ja ymmärretään. Verkkovuorovaikutuksessa on tärkeää, että lähetettyyn viestiin reagoidaan mahdollisimman pian. Jos verkossa aktiivisesti mielipiteitään esiin tuovan opiskelijan viestintään ei vastata, hänestä tulee pian vähemmän aktiivinen verkko-opiskelija, ja interaktiiviseksi tarkoitettu verkko-opiskelu

muuttuu vähemmän interaktiiviseksi. Yksinpuhelu ei ole kovin järkevää verkossakaan. Verkko-opiskelijalla odotetaan olevan riittävät tietotekniset valmiudet, jotta hän voi toimia sähköisessä tietoverkossa. Oleellisia taitoja ovat sähköpostiohjelmien käyttö, ja tiedostojen liittäminen viesteihin. Luonnollisesti opiskelijan on osattava käyttää jotakin tavallista tekstinkäsittelyohjelmaa ja mahdollisesti jotakin kuvankäsittelyohjelmaa. Vaikka opiskelu tapahtuukin verkossa, normaalisti suuri osa tehtävistä kirjoitetaan erikseen tiedostoksi jollakin tekstinkäsittelyohjelmalla, ja valmis tuotos liitetään verkko-oppimisalustalle sille varattuun tehtävänpalautuskansioon. Varsinaisella verkko-oppimisalustalla on normaalisti siis vain vähän tekstiä. Tämänhetkinen tiedonsiirtonopeus myös kotiolosuhteissa on laajakaistayhteyksien vuoksi hyvällä tasolla, joten toimiminen sähköisessä tietoverkossa kotoa käsin on luontevaa ja usein varsin ongelmatonta. Ainoastaan tietokoneen turvallinen verkkokäyttö, eli virustorjunta ja palomuurin asentaminen edellyttävät hieman perehtymistä tietoturva-asioihin, mutta onneksi internetpalvelujen tarjoajat hoitavat nämä asiat kuntoon pientä maksua vastaan. Oppilaitoksissa ja työpaikoilla on omat tietoturva-asiantuntijansa, jotka huolehtivat virusten torjunnasta tietoverkossa, joten niissä ei tavallisen tietokoneen käyttäjän tarvitse rasittaa itseään ylimääräisillä asioilla.

Opettajalle, tai oppimisen ohjaajalle, verkkoympäristö asettaa sekä haasteita että antaa mahdollisuuksia toteuttaa opetusta. Oma verkkokurssini on olemassa, koska kyseisen asian käsittely perinteisellä menetelmällä, eli luokkaopetuksessa, on opiskelijoille raskas ja opettajalle työläs. Kysymys on Tuoteturvallisuus ja ympäristö –opintokokonaisuuden lakitekstiosasta, johon opiskelijoiden on perehdyttävä. Toivon, että verkkokurssina asia on mielekkäämpää käydä läpi kuin luennoimalla. Kallialan (2002, 126) mukaan verkossa opettavan opettajan on perinteisten opetustaitojen lisäksi hallittava aineiston etsiminen verkosta ja tallentaminen verkkoon, sähköpostiohjelmien ja niiden liitetiedostojen käyttö, erilaisten keskusteluryhmien ja chat –ryhmien käyttö sekä muistettava tekijänoikeusasiat materiaalin siirtämisessä verkkoon. Kun opetus tapahtuu verkon avulla, opettajakin tarvitsee ajankäytön hallintaa. Opettajalla ei ole yhtään enempää tunteja vuorokaudessa käytettävissään kuin opiskelijallakaan. Kalliala muistuttaa, että verkko-opetusta ei ole merkitty sen enempää opiskelijan kuin opettajankaan lukujärjestykseen (Kalliala 2002, 128). Näin etukäteen ajatellen, ja keskusteltuani oppilaitoksemme rehtoreiden kanssa, on kuitenkin järkevää, että verkko-opetus otetaan ajankäytössä huomioon jo lukuvuoden työtä suunniteltaessa. Opettaja tarvitsee verkkokurssin hoitamiseksi aikaa materiaalin, tehtävien ja aikataulun suunnitteluun, kurssin asioista tiedottamiseen, opiskelijoiden sähköposteihin vastaamiseen, etätehtävien arvioimiseen ja palautteen antamiseen sekä mahdolliseen oppimismateriaalin päivittämiseen verkkokurssin aikana (Kalliala 2002, 128). Tätä aikaa opettajalla ei ole, ellei asiaa

ole työjärjestyksessä ja lukuvuoden jaksotuksessa huomioitu. Jo nyt kokemus on osoittanut, ettei samanaikainen verkkokurssin hoitaminen ja täydet viikkotunnit vaativasta kontaktiopetuksesta huolehtiminen ole mahdollista. Opettajan työhän ei lopu siihen, kun opiskelijat lähtevät koulusta vapaa-ajan viettoon, vaan aikaa kuluu runsaasti erilaisten töiden hoitamiseen. Verkkokurssin aikana opiskelijoita ei myöskään voi unohtaa. Jos opettajasta ei vähään aikaan kuulu mitään, verkko-oppijat hämmentyvät ja kuvittelevat, ettei opettaja ole kenties saanut heidän viestejään ja palautettuja tehtäviään. Ongelma syntyy juuri siitä, että verkko-opetuksessa sähköinen tietoverkko on pääasiallinen kommunikaatioväline opettajan ja opiskelijoiden välillä, ja jos opettaja ei reagoi opiskelijoiden lähettämiin viesteihin, syntyy mielikuva, että joko verkko ei toimi tai opettaja on unohtanut heidät. ”Hiljaisuus verkossa” synnyttää epävarmuutta. Normaalisissa kontaktiopetuksessa ja oppilaitosympäristössä opettajaa voi aina etsiä ja kysyä muilta, missä hän on, mutta verkossa tätä mahdollisuutta ei todellakaan ole. Toisaalta, jos verkko on hiljainen, opettajaa voi yrittää tavoittaa sähköpostin tai puhelimen avulla. Vaikka sähköinen tietoverkko on opiskelun väline ja oppimista sekä oppimisen ohjausta tapahtuu ensisijaisesti juuri siellä, eivät muut yhteydenottomahdollisuudet ole kadonneet minnekään. Verkkopetuksessa opettajan on hyvä muistaa, ettei koko laajaa opintokokonaisuutta ole järkevää teettää yhdellä tehtävällä, vaan ”pala”, tai paremminkin ”viipale” kerrallaan. Kollegani ja hyvä ystäväni totesi kerran jouduttuaan varsin mittavan työmäärän eteen erään tilaisuuden järjestelyssä, että ”Reunasta se on tämäkin homma aloitettava”. Jälkikäteen olen itsekin todennut tämä maininnan monta kertaa oikeaksi. Kalliala (2002, 132) huomauttaa, että verkkokurssin pitäisi muodostua monista, eri vaiheissa palautettavista tehtävistä, joista opettaja antaa välittömän palautteen, jotta opiskelija pääsee kehittymään oppimisprosessissaan. Huomasin jo varsin pian omaan verkkokurssin laatimista aloittaessani, että näin on todellakin tehtävä. Kurssin laadinnassa minulla oli lähtökohtana aikaisemmin laatimani etätehtävä samasta aiheesta, mutta toimivan verkkokurssin tuottaminen edellytti todellakin etätehtävän ”viipaloimista” pienempiin osiin. Kurssia ei vielä ole kokeiltu käytännössä, mutta jo nyt on selvää, että kokonaisuuden käsittely edellyttää ”viipaloimista” jatkamista siten, että opiskeltava kokonaisuus suoritetaan myös ajallisesti ”viipale kerrallaan”. Moodle –oppimisympäristön voi rakentaa niin, että kurssin suorittaminen ajallisesti osina on mahdollista. Palautteen antamisen merkitys korostuu verkkokurssin aikana. Sen avulla opettaja voi ohjata opiskelijoita hakemaan tiettyjä asioita ja löytämään erilaisia ratkaisuja esiin tulleisiin ongelmiin. Tässä asiassa on hyvä muistaa kirjoittaa sekä opiskelijoiden tuotosten hyvistä puolista että korjattavista kohdista. Jos opettaja mainitsee palautteessaan vain niistä asioista, joka on korjattava, opiskelijalle saattaa syntyä liian negatiivinen mielikuva osaamisestaan. Opiskelijoiden tavoin myös opettaja tarvitsee kirjoitustaitoa verkkokurssilla toimimiseen. Opettajan tehtäviin kuuluu sekä normaalissa kontaktiopetuksessa että verkko-opetuksessa opiskelijoista

huolehtiminen. Jos opiskelijaa ei näy koulussa pariin päivään, on syytä yrittää saada yhteys häneen esimerkiksi puhelimella ja pyrkiä saamaan selvyyttä poissaoloon. Verkossa voidaan toimia aivan samoin. Jos opettaja huomaa, ettei joku verkkokurssilaisista ole kommentoinut keskustelupalstoilla juuri mitään eikä palauttanut tehtäviään, on syytä tiedustella esimerkiksi sähköpostilla, miksi opiskelija on niin passiivinen opiskelussaan. Jälleen on syytä muistaa, että myös puhelin todennäköisesti toimii edelleen, joten opiskelijaa voi yrittää tavoittaa puhelimen avulla. Opettajan on hyvä olla aktiivinen verkkokurssin hoitamisessa myös muuten. Luokkaopetuksessa tekniset ongelmat tai opettajan sairastuminen havaitaan välittömästi, mutta verkko-opetuksessa tilanne on toinen. Jos yhteydenpidossa on ollut katkos tai sellainen on tulossa esimerkiksi opettajan matkan, koulutustilaisuuden tms. vuoksi, siitä on syytä kertoa verkkokurssilaisille. Kalliala (2002, 137) muistuttaa, että opettaja tarvitsee kollegojen ja esimiestensä tuen lisäksi asianmukaisen koulutuksen verkko-opetukseen, toimivan laitteiston sekä osaavan ja tavoitettavissa olevan teknisen apuhenkilöstön. Lisäksi hän tarvitsee selkeät sopimukset siitä, miten verkko-opetukseen ja sen suunnitteluun käytetty aika hänelle korvataan ja miten tekijänoikeusasiat hoidetaan (Kalliala 2002, 138).

4. Toteutus ja tulokset

Alkusysäys verkko-opetuksen kehittämiseen matkailualan koulutukseen oli, kun oppilaitoksemme liittyi mukaan Lapin matkailuoppilaitosten verkko-opetuksen kehittämishankkeeseen tammikuussa 2005. Muutamien asiaan liittyvien kokousten sekä koulutustilaisuuksien jälkeen varsinainen työ verkko-opetusmateriaalin kehittämiseen käynnistyi. Kehitystyötä on tehty pääasiassa yhden henkilön voimin, mutta keskusteluja asiasta on toki käyty oppilaitokssamme laajemmin.

Hankkeen tavoitteeksi asetettiin aluksi 2 opintoviikon laajuisen matkailuopintojen opintokokonaisuuden kehittäminen verkko-opinnoksi. Sopiva kokonaisuus löytyi matkailun ohjelmapalvelujen tuoteturvallisuusopinnoista, missä opiskelijat perehtyvät matkailun ohjelmapalvelujen turvallisuutta sääteleviin lakeihin, kuluttajaviraston ohjeisiin, matkailun ohjelmapalvelujen normistoon sekä erilaisten luontoaktiiviteettien, kuten moottorikelkkailun, koiravaljakkoajelun, kiipeilyn, melonnan, koskenlaskun ja ratsastuksen lajikohtaisiin turvallisuusohjeisiin. Poimin verkko-opetuksen pohjaksi asiaan liittyvän etäopiskelumateriaalin, jota hyväksi käyttäen aloin luoda opintokokonaisuutta verkossa suoritettavaan muotoon. Koska oppilaitokssamme on käytössä Moodle –oppimisalusta, johon en aikaisemmin ollut tutustunut

lainkaan, materiaalin muovaaminen verkkoon sopivaan muotoon oli aloitettava perehtymällä oppimisalustaan. Minun oli siis selvitettävä, miten Moodle toimii, miten siihen laaditaan oppimismateriaalia ja tehtäviä, missä muodossa tehtävien on oltava, minkälaisia tehtäväkokonaisuuksia siihen voi kehittää ja miten vuorovaikutteisuus voidaan toteuttaa. Minun onnekseni Moodle on tekijää hyvin neuvova oppimisalusta, joten saatoin varsin nopeasti omaksua tavan ja periaatteet, joiden mukaisesti oppimisalustalla toimitaan.

Ensimmäisiä havaintojani oli, että verkko-opetuksen hoitaminen vie varsin paljon aikaa. Materiaalin muokkaaminen sellaiseen muotoon, että sen läpikäyminen itsenäisesti sähköisessä tietoverkossa on mahdollista, osoittautui yllättävän työlääksi. Tehtävä, jonka oli normaalissa luokkaopetuksessa tai kirjallisessa muodossa etätehtävänä voinut antaa muutamalla lauseella, oli verkko-opetusta varten pilkottava huomattavasti pienempiin osiin. Kaikki se, minkä normaalissa luokkaopetuksessa oli voinut kertoa suullisesti ja kommentoiden opiskelijoiden kysymyksiä, oli kirjoitettava. Jokainen käsittelyssä ollut laki oli irrotettava omaksi kokonaisuudekseen ja laadittava pelkästään kyseiseen lakiin liittyviä kysymyssarjoja, tehtäviä ja keskustelupalstoja. Lisäksi asiaan liittyvä materiaali oli liitettävä osaksi tehtäväsarjaa, jotta opiskelijoiden perehtyminen asiaan olisi käytännössä mahdollista. Huomasin myös, että siinä tilanteessa, kun verkko-opetus on käynnissä, sen hoitaminen vie runsaasti aikaa. Sain tästä hyvän kokemuksen, kun kommentoin erään opiskelijan päättötyötä sähköpostilla. Vaikka kyseessä oli vain yhden opiskelijan työ, tunti osoittautui lyhyeksi ajaksi, sillä lukemisen lisäksi aikaa meni kirjoittamiseen ja ohjeiden muotoiluun. Ajallisesti verkko-opetuksen hoitaminen vie siis aivan yhtä paljon aikaa kuin normaalin luokkaopetuksenkin. Kun opin Moodlen toimintaperiaatteen, oppimistehtävien, keskustelupalstojen ja tehtävien tekemiseen tarvittavan materiaalin vieminen oppimisalustalle sujui varsin vaivattomasti. Suurin työ oli saada kirjoitettua jokaista käsittelyssä olevaa lakia ja turvallisuutta käsittelevää ohjetta koskevat tehtävät sellaiseen muotoon, minkä opiskelijat kokevat mielekkääksi tehdä.

Moodle –verkko-opetuslualustalle on laadittu Tuoteturvallisuus ja ympäristö –opintokokonaisuuteen liittyvä, matkailun ohjelmalvelujen tuottamista sääteleviin lakeihin ja turvaohjeisiin perehdyttävä materiaali- ja tehtäväkokonaisuus, jonka laajuus on 2 ov. Kyseisen kurssin suorittamiseen oppilaitoksessamme kuuluu perehtyä tuoteturvallisuuslakiin, Matkailun ohjelmalvelujen normistoon, Kuluttajaviraston ohjeisiin matkailun ohjelmalvelujen, ratsastuksen sekä uimahallien ja kylpylöiden turvallisuuden kehittämiseksi, ja lisäksi seikkailun turvallisuusohjeisiin. Materiaali- ja tehtäväkokonaisuus on rakennettu niin, että opiskelija voi itsenäisesti edetä oman aikataulunsa mukaisesti. Jokainen tehtäväkokonaisuudessa käsiteltävä laki ja turvaohjeistus on omana erillisenä

pakettinaan, johon sisältyy kirjallisia tehtäviä, tehtävien tekemiseen tarvittava materiaali sekä keskustelupalsta, johon on liitetty keskustelun aloittamista vauhdittavia ja suuntaavia kysymyksiä. Ajatus on, että verkko-opetus olisi käytännön opiskelumenetelmänä mahdollisimman lähellä vuorovaikutteista luokkaopetusta. Materiaalia ei ole kirjoitettu tehtäväsivuille, vaan sivuille on laitettu linkit, joiden kautta kyseisen materiaalin saa esiin. Materiaali- ja tehtäväpaketti löytyy internetistä sivulta moodle.llai.fi ÷ palvelu ÷ Tuoteturvallisuus ja ympäristö. Sivuille ei ole määritelty salasanaa, joten jokainen, jolla on internetyhteys, voi kirjautua kyseisille sivuille. Sivusto ei ole lopullisesti valmis, ja on todennäköistä, ettei se koskaan lopullisesti valmiiksi tulekaan. Tällä hetkellä se on käytännössä toteutettavissa, mutta olen varma, että kun kokemusta sivuston käytöstä kertyy, ja kun tätä asiakokonaisuutta pohtii, sivusto monipuolistuu ja muuttuu sekä kiinnostavammaksi että kattavammaksi.

5. Arviointi

Kehittämishankkeelle asetettiin ensimmäiseksi tavoitteeksi 2 opintoviikon laajuisen matkailupalvelujen tuottaja –opintoihin kuuluvan opintokokonaisuuden laatiminen verkko-opinnoiksi. Tämä tavoite saavutettiin ilman ongelmia. Hankkeeseen kului yhdeltä henkilöltä 24 työtuntia esitellyn lopputuloksen saavuttamiseen, mitä voi pitää kohtuullisen hyvänä saavutuksena. Hankkeen alussa kellään oppilaitoksemme palveluosastolla ei ollut täsmällistä näkemystä siitä, kuinka aikaa vievää verkko-opetusmateriaalin ja verkkokurssien laatiminen todellisuudessa on. Vaikka tämän asian selvittäminen ei hankkeen tavoitteisiin kuulunutkaan, oli tärkeää saada jonkinlainen käsitys tällaiseen kehittämistyöhön tarvittavasta ajasta. Hankkeen aikana saatiin arvokasta kokemusta myös verkkokurssin käytännön toteuttamisen edellyttämästä aikaresurssista. Prosessi osoitti, että verkkokurssia ei ole järkevää toteuttaa niin, että verkkokurssia ohjaavalla henkilöllä, siis kurssin vetäjällä, olisi samanaikaisesti hoidettavanaan jokin toinen, ns. normaalilla opetusmenetelmällä toteutettava kurssi. Vaikka verkko-opiskeluun osallistuvat opiskelijat eivät fyysisesti koulussa olekaan, heidän ohjaamisensa verkossa vaatii aivan yhtä paljon aikaa kuin tavallinen luokkaopetuskin.

Lähteet:

Kalliala, E. 2002. Verkko-opettamisen käsikirja. Gummerus, Jyväskylä.

Koli, H. & Kylämä, M. 2000. Tieto- ja viestintäteknikan opetuskäytön strategia. Välineitä kehittämistyöhön. Opetushallitus. Hakapaino Oy, Helsinki.

Opetusministeriö. 1999a. Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000 - 2004.

Opetusministeriö. 1999b. Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia 2000 - 2004. Hankesuunnitelmat.